

**BİLİNMEYEN BİR 12 HAYVANLI TAKVİM RİSALESİ: TAKVİM-İ TATAR
MA'A-ACEM**

Mustafa BALCI*

Özet: 12 hayvanlı takvim eski Asya toplumlarında ortak olarak kullanılan bir takvimdir. Bugün bazı Türk topluluklarında folklorik unsur olarak varlığını sürdürse de İslâmiyetin yayılmasından ve Hicrî takvimin yaygınlık kazanmasından sonra önemini yitirmiş ve birçok topluluk tarafından terk edilmiş ve tamamen unutulmuştur. Bugün yaygın olarak Çin halkının kullandığı ve yılbaşını kutladığı bir takvimdir.

16 asırda bir Kıpçak lehçesinden aktarıldığını düşündüğümüz küçük bir el yazması 12 hayvanlı takvimi anlatmaktadır. "Takvîm-i Tatar ma'a-Acem" adlı bu risale hem Türk dili tarihi hem de Türk kültür tarihi açısından önemlidir. Bu çalışmada adı geçen risalenin dili incelenmekte ve çevriyazılı metni verilmektedir.

Anahtar kelimeler: Takvim, 12 Hayvanlı Türk Takvimi, yazma nüsha, metin
*An Unknown Booklet of The Calendar with 12 Animals: Takvîm-i Tatar
Ma'a-Acem*

Abstract: The calendar with 12 animals is a type of calendar which was commonly used in the ancient Asian societies. Although it is still used by some Turkish communities as an element of cultural heritage today, it has lost its importance due to the spread of Islam and prevalence of the Muslim calendar (Hegira Calendar), thus has been left by many communities and is totally forgotten. Today it is widely used by the Chinese people to celebrate the New Year.

A small handbook from the 16th century, which is thought to have been translated from the Kipchak dialect, tells us about the calendar with 12 animals. The booklet named "Takvîm-i Tatar ma'a-Acem" is important both for the history of the Turkish language and the history of the Turkish culture. In this study, the language of the booklet is analysed and its translated version is given.

Keywords: calendar, Turkish calendar with 12 animals, handwritten copy, text.

İnsanlık çok eski çağlardan beri zamanı ölçüp işlerini bu ölçülü zamana göre tertip ve tanzim ederek yaşayagelmiştir. Her dilde ay, yıl gibi geniş zaman

---

* Yard. Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi.

dilimlerinden başka insanlık farklılaşp değişik hayat tarzları ortaya çıktıkça zamanın bölümlenmesi hafta, gün, gece, saat, dakika gibi daha hassas birimleri ortaya çıkarmıştır. İnsanlığın geçirdiği uzun çağlar boyunca üretim şekilleri temel olarak tarım ve hayvancılık gibi iki ana yöntemle toprağa bağlı idi. Bu iki üretim şekli büyük oranda ticareti de ayakta tutuyordu.

Tarımda en temel ihtiyaç toprağın işlenme ve ekilme vaktinin isabetli olarak belirlenmesidir. Bu ihtiyaç tabiat dilinin bilinmesini mecbur kılıyordu. Tarımdaki kadar olmasa da hayvancılık için de yılın kurak, yağışlı, soğuk, sıcak oluşu önemliydi. Geleneksel insanlar gökteki yıldızların ortaya çıkış veya kaybolundan gecenin durumunu, ağaçların açtığı çiçekten veya tuttuğu meyveden kışın yağmurlu, kurak, soğuk geçeceğini, keçinin kuyruğundan yağmurun rüzgâr çıkacağını ay etrafında oluşan haleden yağmurun yağacağını bilirdi. Bir günü kum, su, güneş gibi adlarla bilinen basit düzeneklerle oluşturulmuş saatlerle ölçebiliyorlardı. Haftayı belirli günlere atfedilen kutsallıkla tespit edip yedi yedi günde bir o güne has ibadetlerini ederek tespit etmişlerdir. Ay ise ayın hareketleri ile ölçülmekteydi. Yılın ölçüsü ve yılların farklı farklı tanınması hayvancılık ve tarıma dayalı toplumlarda totemik inançlarla da birleştğinde bugün kullanılan takvim sisteminden çok farklı bir zaman ölçüsü olan 12 hayvanlı takvim ortaya çıkmıştır.

Bugün bazı Türk topluluklarında gayriresmi olarak kullanılan, bazılarında da izleri görülebilen bu takvim Çin’de bir milyardan fazla insan tarafından kullanılmaktadır¹. Geleneksel üretim şekilleri ile pagan inançların terkiibi olduğunu düşündüğümüz bu takvimle ilgili Türkçede de bazı metinler ortaya konmuştur. Bu çalışmada dil tarihi ve adı geçen takvimle ilgili eski bir kaynak olması açısından elde ettiğimiz bir yazmanın metnini sunuyoruz.

Şair ve kitap dostu Mehmet AYCI’nın şahsî kitaplığında bulunan bir yazmada üç risale bulunmaktadır. 73 varaklık kitabın 1b-38a yaprakları arasında “Birgili Mehmed Çelebi² Risalesi”, 38b-68a yaprakları arasında “Baytar-nâme”, 68b-73b yaprakları arasında ise “Takvîm-i Tatar ma’a-Acem” adlı risaleler bulunmaktadır. Metnini sunduğumuz “Takvîm-i Tatar ma’a-Acem” adlı risale Türkçe nesih hatla 210 X 145 mm boyutunda filigranlı kâğıda, 140 X 70 mm yazı alanı boyutunda 15 satırlı ve söz konusu cildin 68b-73b yaprakları arasındaki 6 yaprakta, siyah mürekkeple istinsah edilmiştir. Yazmada az miktarda da olsa zaman zaman kırmızı mürekkep kullanıldığı vakidir. İncelediğimiz metinde sadece yıl adlarının kırmızı mürekkeple yazıldığı görülmektedir. Eser yeşil meşin kaplı bir cilttedir. Sayfa altlarında takip kelimesi mevcuttur.

Risalenin (Birgili Mehmed Çelebi Risalesi) başı:

¹ <http://www.internethaber.com/cinliler-domuz-yilina-giriyor-8946h.htm#ixzz12iHZUQ8a>;
<http://www.tumgazeteler.com/?a=2532489>

² Birgili Mehmed Efendi (1523- 1573)

اعتقاد یاتدن بیر کلی محمد چلبی رساله سی

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلوة واسلام على رسوله محمد و اله و صحبه اجمعين اما بعد فقد قال النبي صلى الله عليه وسلم بنى الا سلام ... (b1)

Sonu:

... اول کشیدن اولم وقتنده کلمهء توحید سلب اولنور یعنی آخرته ایمانسیز کیدر والسلام . (38a)

Risalenin (Baytarname) başı:

بسم الله الرحمن الرحيم

ا ئمه دین و امراء اهل تمکین و وزراء صاحب رسمه و عقلاء دوربین ... (38b)

Sonu:

... اتک کمکنی اوده یقالر کولن الالر یومرده صاروسیله اسهال اولان ادمه یدوره لر اسهالی دوره والله اعلم (68a)

“Takvîm-i Tatar ma'a-Acem”, Türklerin İslâmiyet'ten önce kullandıkları on iki hayvanlı takvim hakkında bilgi veren adlı bir risaledir. On iki hayvanlı takvim hakkında bugüne kadar Türkçede ortaya konmuş en kapsamlı çalışma Osman Turan'ın “Oniki Hayvanlı Türk Takvimi”dir. Bu eserde ve daha sonra adı geçen takvim hakkında yapılan çalışmalarda müstakil bir metnin varlığı hakkında herhangi bir kayıt bulunmamaktadır³.

Orhun Abideleri'ndeki ifadelerden bu takvimin Göktürkler döneminde yaygın ve etkin olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (“*kül tigin koyun yılka yiti yigirmike uçdı tokuzunç ay yiti otuzka yoğ ertürtümüz barқан bedizin bitig taşın biçin yılka yitiniç ay yiti otuzka қоп алқадımız* (Ergin 1986:75) ve “*bunça қазғанıp [қанғım қаған і]t yıl onunç ay altı otuzka uça bardı Lağzın yıl bişinç ay yiti otuzka yoğ ertürtüm.*” (Ergin 1986:86). Söz konusu takvimin, bugün resmî olmasa da birçok Türk topluluğu arasında (Aynakulova 2007; Biray 2009) ve Çin'de yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir⁴.

³ Mehmet Kara, “Asya Toplumlarında Ortak Bir Kültür Ögesi: On İki Hayvanlı Türk Takvim”, *Türkçenin İzinde*, Kesit Yay., 2009, s.671-683. Nergis Biray, “12 Hayvanlı Türk Takvimi -Zamana ve İnsana Hükmetmek-”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* S. 39, s. 671-682 Erzurum 2009 Prof. Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı; Gülnisa Aynakulova, “Gregoryen Kıpçaklar ve Oniki Hayvanlı Türk Takvimi Üzerine”, *Milli Folklor*, 2007, Yıl: 19, Sayı: 74, s. 21-28.

⁴ Birkaç sene önce Çin'de domuz yılının başlangıcı kutlamaları iletişim araçlarında haber konusu olmuştu.

*Orhun Abideleri'*nden sonra söz konusu takvimden söz eden en eski kaynak Kaşgarlı Mahmud'un *Divânü Lugâti't-Türk*'üdür (Atalay 1998-1: 344-347). Kaşgarlı eserinde takvim hakkında zengin bilgiler vermektedir:

"Türklerin on iki yılından biri. Bu şöyle olmuştur: Türkler on iki çeşit hayvanın adını alarak on iki yıla ad olarak vermişler; çocukların yaşlarını, savaş tarihlerini ve başka şeyleri hep bu yılların dönmesi ile hesap ederler. Bunun kökü şöyle olmuştur:

Türk hakanlarından birisi, kendisinden birkaç yıl önce olmuş bir savaşı öğrenmek istemiş, o savaşın yapıldığı yılda yanılmışlar; onun üzerine, bu iş için Hakan ulusıyla geneş (müşavere) yapar ve kurultayda "biz bu tarihte nasıl yanıldıksa bizden sonra gelecek olanlar da yanılacaklardır; öyle ise, biz şimdi göğün on iki burcu ve on iki ay sayısınca her yıla birer ad koyalım; sağışlarımızı bu yılların geçmesiyle anlıyalım; bu, aramızda unutulmaz bir andaç olarak kalsın" dedi. Ulus, Hakanın bu önerisini onayladı. Bunun üzerine Hakan ava çıkar; yaban hayvanlarını 'İhsu'ya doğru sürsünler" diye emreder. Bu, büyük bir ırmaktır. Halk bu hayvanları sıkıştırarak suya doğru sürer. Bu hayvanlardan avlarlar, birtakım hayvanlar suya atılırlar; on ikisi suyu geçer; her geçen hayvanın adı bir yıla ad olarak takılır.

Bu hayvanlardan birincisi "sıçgan=sıçan" imiş. İlk önce geçen bu hayvan olduğundan yılın başı bu adla anılmış ve "sıçgan yılı" denilmiş; bundan sonra sırasıyla geçen hayvanların adları yıllara verilmiş:

ud yılı: Öküz yılı

pars yılı: Pars yılı

tavişgan yılı: Tavşan yılı

nek yılı: Timsah yılı

yılan yılı: Yılan yılı

yund yılı: At yılı

koy yılı: Koyun yılı

biçin yılı: Maymun yılı

takagu yılı: Tavuk yılı

it yılı: Köpek yılı

tonğuz yılı: Domuz yılı

Sayı tonğuz yılına varınca dönülerek yine "sıçgan yılı"ndan başlar. Kaşgarlı Mahmut der ki: Biz şu kitabı yazdığımızda dört yüz altmış altı (466) senesinin Muharrem ayı idi, yılan yılı girmişti. Bu yıl geçip de 467 yılı olunca "yund yılı" girecekti. Hesap sana gösterdiğim üzere olacaktır.

Türkler bu yılların her birinde bir hikmet var sanarak onunla fal tutarlar, uğur sayarlar; söz gelimi: Ud yılı geldiğinde savaş çoğalmış; çünkü öküzler birbirleriyle vuruşurlar, tos yaparlar. Takagu yılında yiyecek çok olur, ancak insanlar arasında karışıklık çıkarmış; çünkü tavuğun yiyeceği danedir; daneyi bulabilmek için çöpleri, kırıntıları birbirine karıştırır. Timsah yılı

girdiğinde yağmur çok yağar, bolluk olurmuş; çünkü timsah suda yaşar. Domuz yılı girince kar ve soğuk çok olur, kargaşalık çıkarmış. Böylece Türkler her yıl bir şey olacağına inanırlar. Türklerde haftanın yedi gününün adı yoktur. Çünkü hafta denilen şey İslamıktan sonra bilinmiştir.

Ayların adlarına gelince: Şehirlerde Arapça ad kullanılır. Göçebe olan ve Müslüman bulunmayan Türkler, yılı dört ayrıma bölerek ad verirler. Her üç ayın bir adı vardır. Yılın geçmesi bununla bilinir:Yeniğün (Nevruz)den sonra ilkbahara oğlak ay, sonra uluğ oğlak ay derler; çünkü bu ikinci parçada oğlak büyür. Bundan sonra uluğ ay denir; çünkü bu parça yaz ortasıdır; yer yüzünde nimet bolarır, hayvanlar büyür, süt çoğalır; başkası da böyledir. Az kullanıldığı için öbür adı söyleyemiyorum, sen anla.” (Atalay 1998: 344-348).

Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *Marifet-nâme* adlı eserinde de On İki Hayvanlı Türk Takvimi ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Eserde on iki hayvanın adıyla anılan yılların özellikleri ayrıntılı olarak anlatılmaktadır (Erzurumlu İbrahim Hakkı 1981: 207-212).

En son 12 hayvanlı takvim ve ortaya çıkışı hakkında kuramsal yaklaşımları ortaya koyan Şeref Boyraz'ın verdiği iki metni burada zikretmek istiyoruz (Boyraz 2010). Boyraz ilgili makalesinde adı geçen takvimin kehanete dönük tarafı ile günümüz toplumundaki kehanet tutkusunu karşılaştırmaktadır. 12 hayvanlı takvimin Çin kültürü üzerinden günümüz Türk toplumunun gündeminde olduğunu belirtmek gerekiyor.

“Çin Zodyak sistemi dünyanın en eski astroloji kurgusudur. Batı ve Hint Astrolojisinde olduğu gibi insanları 12 ayrı kişilik tiplerine ayırır. Batı sisteminden farklı olarak da takımyıldızlara insanların davranışlarını betimleyen mitolojik yakıştırmalar verilmez. Bunun yerine Çin Astrolojisinde dünyadaki yaşam modelinin karmaşık doğu felsefesi, mevsimler ve havadan etkilendiğini açıklayan tanımlar yer alır.

Doğu bilgeliğinin temeli Taoizm'den kaynaklanmaktadır. Bu felsefenin temel inancında evrenin iki zıt güç arasındaki sonsuz çekişmeden oluştuğu var sayılır. Erkek ve dişi kutuplarının simgelenmesi ile açıklanan iki zıt güç Yin ve Yang olarak adlandırılır. İki temel gücün temsilcileri ise Güneş ve Ay olarak belirtilmiştir. Geri kalan beş elemanın eklenmesi ile Çin Astrolojisinin temel yapısı kavranmış olur.”⁵

Elimizdeki yazma *Birgivi Risalesi*'yle aynı ciltte ve benzer kâğıt, yazı ve mürekkeple yazılmış olduğuna göre “Birgili Mehmed Çelebi”den önce istinsah edilmemiştir. Metnin Kıpçakça bir metinden tercüme edildiği hem Takvîm-i Tatar Ma'a-Acem adından hem de metinde geçen bazı Kıpçakça unsurlardan anlaşılmaktadır. Metne göre takvimi tecrübe yoluyla bulanlar *Acem uluları*dır. Onlardan da “mugalîler ve mekkîler alıp, kullanıp, künhüne vakıf olup “çok yaşayıp uzun ömür sürerler.” Takvimle ilgili çok ayrıntılı bilgi verilmeyip “*bu ilmi Danyal*

⁵ <http://www.astromistik.com/Astrocin.htm>

peygamber”in telif ettiği söylenir ve takvimi oluşturan hayvanlar ve ait oldukları yılların özellikleri ile insan ruhu veya karakteri üzerindeki etkileri anlatılır.

Eserin tercüme tarihi ve mütercimi hakkında maalesef bilgi verilmemektedir. Tercümenin kaynak dili hakkında Moğolca bilgisi verilmiştir. Tatarca ile Moğolcayı eş anlamlı kullandığı anlaşılıyor. Zira eserin adında *Tatar* geçmekte metin içinde ise “*moğolcadan*” tabiri geçmektedir. Ayrıca tercüme edilen eserin adını da vermektedir: “*fağır dağı bu kitābı muğal dilinden ‘Aynü’l-Ḥayāt adlı kitābı türkīye tercüme itdüm*”.

Kelime hazinesi itibarıyla kapsamı çok dar olduğundan dilbilgisel olarak kısıtlı verilere sahiptir. Yine de dikkati çeken bazı özellikleri zikretmekte fayda olduğu düşünülmektedir. Bu manada eserin dili geneli itibarıyla Eski Anadolu Türkçesi özellikleri göstermektedir. Kıpçakçadan tercüme olmasından dolayı anlamadığı bazı kelimeleri ve zaman zaman da bazı yapıları olduğu gibi aktarmıştır. Böylece *bolğay*, *bolur*, *ola* gibi kelime ve yapıların peşpeşe kullanıldığı bir metin ortaya çıkmıştır. Ayrıca Oğuzcaya aykırı bazı yapılar ve müstakil kelimelere tesadüf edilmektedir. Mesela *bol-*, *köp*, *birle* gibi kelimeler ve *-a/-e* yanında *-gay* (sık sık *ola* kullanıldığı gibi *bolğayın* da görülmesi dikkat çekicidir). Yükleme hâli eki *-I* yanında *-n*’nin sınırlı da olsa kullanıldığı görülmektedir: “*idügin*”, “*her kağısın*”.

Metnin ses bilgisi bakımından Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini taşıdığı görülmektedir. Kelime başında *t/d* meselesi hakkında *ṭ*’lı imlâdan (“*toğan*, *ṭarı*”) dolayı bir şey söylemek mümkün değildir. “*muḡbil dutup*” türü örneklerden *d*’li şekillerin de kullanıldığı görülmektedir. *ḡ/ḳ* meselesinde bugün *ḳ*’yı kullandığımız *korku* devrin diğer eserlerinde de görüldüğü gibi ‘*ḡ*’ ile “*ḳorḡulu*” şeklinde yazılırken “*her kağısın*” şeklinde *ḳ*’lı şekillerin devam ettiği kelimeler de görülmektedir. Kelime sonundaki *ḡ* ve *ḡ*’ler bazı kelimelerde varlığını korumaktadır. “*aluḡlı*, *aḡrıḡlı*” gibi kelimelerin “*alulu*, *aḡrılı*” olması beklenirdi. Daha 13. asırda Yunus Emre’de “*sevi*” gibi biçimler bilinmektedir.

Zaman ekleri açısından bakıldığında metin tasvirî ve kısa olduğundan ayrıltılı veri yoktur. *-gay* yanında *-a/-e* görülmekte, geniş zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman bilinen şekilleriyle kullanılmaktadır. Şimdiki zaman için de (*-p +dur-*) şeklinde bir yapının kullanıldığı görülmektedir. Şimdiki zamannın bugün bizim kullandığımız yapının da zarf fiil+süreklilik fiili (*-e+yorı-*) olduğu dikkate alınırsa benzer bir mantığı görmek mümkündür. Bizdeki *-yor*’un yerine *-dur*’un aynı işlevde bir ek olarak kullanıldığı dikkate alınırsa bu yapının Kıpçakça asıl metnin etkisi ile kullanıldığı düşünülebilir. Metindeki örnekler şimdiki zaman işlevinden öte sürekli yapılan, tekrar edilen bir anlamı göstermektedir. Söz konusu ifadeler bir döngüden bahsettiğinden dolayı böyle bir süreklilik işlevini gösteren bir yapıya ihtiyaç duyulmuştur: *bağlayup dururlar*, *çıkarup dururlar*, *ḳılıp dururlar*, vs.

Dede Korkut’tan bildiğimiz atasözü olmaya yatkın düşünce ağırlıklı özlü ifadeler bu metinde de rastlıyoruz: *her nesneyi bilmek yaḡşıdur bilmemekden*, *ṭavuḡ ne bulsa boğazından artırmaya dimişler*. Bilgiye itibar edilmediği her devrin

genel şikayet konusu gibidir. Eseri yazan, devrinde bilgiye kıymet verilmediğinden rahatsızdır ve bunu şu sitemli cümleyle ifade eder: *şimdi bilmek hor olur ammā 'ākıller katında değıldir.*

(METİN)

TAKVİM-İ TATAR MA'A- 'ACEM

{68b} [1] ma'lūm ola kim bu on iki yılı 'acem uluları [2] tecrübe kılub çıkarup durdılar⁶ anuñ gibi kim [3] muğaliler birle mekkiler ol gün içinde çok [4] yaşayup uzun 'ömr sürerlerdi anuñ bu bakış [5] birle muqbil dutup saqlardı kim 'acem haddinden [6] çñ ü mächñ'e varınca bunu olardan mīrās [7] olurdu ve hem degme işe bu sağış birle i'timād [8] iderlerdi zīrā bilürlerdi kim ol yıl içinde [9] tarlık mı olur veya gençlik mi olur fitne mi olur [10] emīnlik mi olur bunun sağış birle bilürlerdi [11] ve dañı bu 'ilmi dānyāl peygamber 'aleyhi's-selām te'lif [12] itmişdür dirler ve ba'zılar eydürler ki ehl-i fāris [13] bu on iki yılı on iki burc hükmine bağlayup dururlar [14] ve hem on iki yılı hayvānāta kısmet itmişler ol {69a} [1] hayvānātun adları bunlardır ki zikr olunur [2] **şıçan - sığır - pars - tavşan [3] timsah - yılan - koy - meçñ - at⁷ [4] tavuk - it - toñuz** yıl başı [5] şıçan birle hemān pes bu on iki yılı hayvānātun [6] 'adli ve tabi'ati ve hüyı cihetinden çıkarup dururlar [7] ve dañı anuñ gibi kırup dururlar kim bir kimesneden su'al [8] ider olsalar kaç yaşındasın⁸ ol eyitse kim benüm [9] yılum şıçan yılı ve yāñūd toñuz yılıdır her kañısın [10] eydürse bu sāt içinde anuñ kaç yaşında idügin [11] bilse olur eyle kim hiç hañā itmez ve dañı bu hesābuñ [12] yılı başı āzerün ilk günüdür ya'nı martun ilk günü [13] dür demek olur ve dañı bu yıllarun başı şıçan āñiri [14] toñuzdur degme neden⁹ sa'd ve nahs tāli'in ve mevlüdin bilüp [15] dururlar eger bu dört faşda kañısında oğlan {69b} [1] toğsa ne vechle olur anı bildirür ve bu nüshayı degme [2] bir yerde bulmak mümkün değıldür zīrā gāyet 'acāyibdür fakır [3] dañı bu kitābı muğal dilinden 'aynū'l-hayāt adlu kitābı [4] türkīye tercüme itdüm ki her nesneyi bilmek yañşıdır bilmemekden [5] hakimler katında bilmemekliği ehlinden öğrenmekliği 'ayb [6] görmezler gerçi kim şimdi bilmek hor olur ammā 'ākıller [7] katında değıldür hikāyet gelübdür soğrat hakim [8] pırliginde şilāñşörlük öğrenürdi āña eyitdiler [9] kim utanmazmısın pırligünde bunun gibi nesne öğrenürsin [10] eyitti kim 'ayb ol vañt olur kim pır olup hünersiz [11] olam didi hünere bilmek 'ayb olmaz dedi imdi [12] şāhum biz dañı sāllore geldük **sāl-i evvel şıçan** [12] **yılıdır** bu on iki burc hükmine anuñ için şıçan [14] dirler ki kavşun burcına varurlar nitekim şıçan yılı [15] gelse yıl başı hoşluk ve emīnlik birle geçe ve güzden {70a} [1] yağmur köp yağar ve ekin tarı üküş bolğay¹⁰ ucuzluk [2] bolur ve āñiri şovuk ola ve şovuk olduğdan kan dökilüp [3] sultānlar gañgñ

⁶ 'ın ve 'nin hareketleri var.

⁷ "at yılı" unutulmuş. Sonradan okuyan biri, noksanlığın farkına varıp derkenarda at yılını ilave etmiş: "şıçan yılı, sığır yılı, bars yılı, tavşan yılı, timsah yılı, yılan yılı, at yılı, koyun yılı, maymün yılı, tavuk yılı, köpek yılı, toñuz yılı. Ayrıca "at yılı biñ yüz yetmiş beş 1175" şeklinde bir tarih var. Derkenarda ilavelerin yapıldığı yazı çok ince. Okuyan kişi kalemlerle olmasa da bir divit veya benzeri bir kalem kullanmış olmalı.

⁸ 'la yazılmış

⁹ "degmesinden" olmalıdır, yanlış yazılmış.

¹⁰ "r" ile yazılmış fakat bolğay okunması gerekir. Yanlışlığın sebebi ise birkaç kelime önce yazdığı "yağar"daki r'den dolayıdır.

olalar ve şıcan çok çıkup evlere [4] ziyân ideler ya'nî uğrı çok ola sulţāndan cezr [5] kılup ziyāde şakınmak gerek ve eger ol yılıñ başında [6] oğlan toğsa begāyet zirek olur ve āhirinde toğan [7] oğlan yalancı iki yüzlü olur dimişler Allāhu a'lem [8] **ikinci sāl şıgır yılıdur** bu yılda baş ağrısı [9] ve sâir ağrı çok olur dimişler ve dañı her yirde [10] şovuk katı olur dimişler ve eţrâfi şovuk urup [11] cihānuñ deryā tarafından fitne ve āşüb olup [12] kan döküle ve sulţānlara zahmet ola ve güz günlerinde [13] yağmur çok ve yılkı kara çok ola dimişler ve dañı ol [14] yılıñ başında toğan oğlan a'lim kopa velikin bildügi [15] kendüye fayide itmeye ğayrı kişiler işinde eyü ola {70b} [1] kendü işinde eyü olmaya ve dañı ol yılıñ ortasında [2] toğan oğlan görklü yüzlü ola ve āhirinde toğan [3] oğlan hemişe ğuşşalu ola ve dañı hürmetlü ola dimişler [4] Allāhu a'lem **üçüncü pars yılıdur** bu yıl katı [5] düşmenli ve kīnli yılıdur ve dañı kış katı olup [6] uruş tokuş çok olur ve pādışāhlar birbirinle [7] hılāf kılup ahdlerin bozalar ve tağ yüzlerinde [8] zelzele ola kan üküş döküle yine tiz düzele dimişler [9] dañı ekin tarı azrak bolğay ve bu yılıñ [10] başında toğan oğlan indin rüzsuz ola ve eger yılıñ [11] ortasında veyā āhirinde toğsa kâhil ve sersem [12] ve söz dinlemeyici ola dimişler Allāhu a'lem **dördüncü sāl tavşan** [13] **yılıdur** bu yılda ni'met köp bolğay ve [14] lakin ölüm çok bolğay ve kış yumşak bolğay ammā [15] yay vaktinde mağrib tarafından gönül meşğüllügi {71a} [1] olur ve meşriğ tarafından yaman haberler gele ammā bu yılıñ [2] evvelinde oğlan toğsa her nesnede evici ola ve bir [3] yerde karar olmaya anuñ sözine ve kavline i'timād [4] olmaya vefāsızlığı için ve dañı āhirinde oğlan [5] toğsa çok sözlü ve kimesne anuñ sözinde [6] menfa'at bulmaya ve hem urucu kişilere karışmaz bolğay [7] dimişler vefāsızlığı için vallahu a'lem **beşinci sāl**[8] **timsāh yılıdur** böyle demek olur ol yılda şancış [9] çok olur ve arpa buğday üküş ola ve şovuk katı ola [10] ve ağaçları şovuk ura dimişler ve dañı bu yılıñ başında [11] toğan oğlan haramzāde ve bedbaht ola ve ortasında [12] veyā āhirinde toğsa yaman huylu ola eger oğlan kız [13] olursa yaman işde yürüye ya'nî fāhişe ola ve eger [14] erkek olsa bedbaht ola dimişler imdi ol yıl toğan [15] veleden hayr gelmeye lā ya'lemu'l-ğayb illāllāh **altıncı sāl yılan** {71b} [1] **yılıdur** bu yılda kuraçlık ola dimişler ve yemiş az ola [2] ve halk içinde vebā ola yılan ve çıyan çok ola [3] ve dañı bu yıl başında toğan oğlan yaman tab' ola [4] ağır sözlü ola çok bilici ve az sözlü ve kavli bütün [5] ola öz ve yalnızlığı sever ola ammā kişiden tāli'i [6] olmaz ve āhirinde toğan oğlan katı sözli a'ahdi [7] bozuk ola sözine i'timād olunmaya dimişler vallahu a'lem [8] **yedinci sāl yılkı yılıdur** ya'nî at yılıdur türkistanda [9] kan dökülüp fitne kopa ve kış dañı katı ola ve yut [10] ya'nî koyunlar kırıla dimişler ve lakin güz ekinleri [11] eyü ola ve yazında ululara ölüm vāki' ola [12] ve dañı bu yılıñ başında toğan oğlan bilgili ola [13] ya'nî a'akıl ve dānā ola halk içinde kāmil ola [14] ve lakin zahmetli ve marazlı ola ve melikler katında sözi [15] geçe ve bahadır yürekli ola ve hünere çok ola {72a} [1] halk arasında sevgülü ola ve bu yılıñ ortasında [2] veyā āhirinde toğan oğlan yaman huylu ve ğuşşalu [3] ola dimişler vallahu a'lem **sekizinci sāl koy** [4] **yılıdur** ya'nî koyun yılıdur ve kış uzun olur [5] ve ekinlere āfet irişür ve harami çok olur ve dañı [6] bu yılıñ başında toğan oğlan halkı cem' idüp [7] salıcı ola ve halk arasında sevgülü ola ve [8] eyü hūlu ola ve hem rüz geñ olup az sözlü [9] ola ve uluya ve kiçiye eyü şancı ola ve halka [10] menfa'ati deger ola dimişler ortasında toğsa [11] düşmāni çok ola ve kızları üküş ola dimişler [12] ve eger āhirinde toğsa a'aklı eksük ola ve 'ömri dañı [13] kışa ola dimişler Allāhu a'lem **toğuzuncu sāl** [14] **meçin yılıdur ya'nî maymün yılıdur** demek olur [15] bu yıl kuraçlık olur ve yılkı ölümü ya'nî at ölümü {72b} [1] çok olur dimişler ve dañı koy ve tavar çok olur ve [2] kış dañı katı olur ve ulular

cem' olup bir yere hıyānet [3] ideler ve halk arasında sancı çok ola ve ra'iyete [4] güc dege kış korhulu ola ve dağı bu yılın başında [5] toğan oğlan sevgülü ola ammā köp fi'li çok [6] bilici ve kişileri kollayıcı ve sırrı niyyeti yaman ola ve söz [7] ugrılayıcı mashara ola dimişler ortasında veya āhirinde [8] toğan oğlan yaman içli yaman işli günici ola [9] dimişler vallāhu a'lem **onuncı sāl tavuğ yılıdır** [10] bu yılda başsuz gözsüz yıl olur ve dağı uğrı [11] çok olur ve yağmur az yağa ve yiygü içgü az olur ve bāzār [12] narhı kız olur ve hürde yemişler ucuz ola ve kış [13] uzun ola dimişler ve dağı bu yılın başında toğan [14] oğlan zirek ola ve yüzi görklü ola velakin kendüye hayrı az ola ve eli tar ola her vechle cem' etdüğü **{73a}** [1] degme bir yerde tırmaya zīrā tavuğ ne bulsa boğazından [2] artırmaya dimişler eger ortasında veya āhirinde toğsa [3] sevgülü mihribān ola vellikin günici ola vallahu a'lem [4] **on birinci sāl it yılıdır** bu yılda kuraklık olup [5] yemiş çok ola ve dağı at ve deve ölümü çok ve harāmiler [6] dağı çok ola dimişler eger bu yılın başında oğlan [7] toğsa tab'ı yavuz tarancı ola boğazlu ola ve dağı [8] sözçi ola eger ortasında toğsa alp yüreklü [9] olup vefālu ola dimişler Allāhu a'lem **on ikinci sāl toğuz yılıdır** bu yılda kız oğlan çok [11] toğsa aluğlı ağırılı ola dimişler ve ekinler azrak [12] ola özge ni'metler üküş ola ve kış katı ola ve uzak [13] ola ve dağı melikler arasında hilāf düşe ve güz [14] ni'metleri ba'z yerde qar altında kıla ve halāyık bir yerden [15] bir yere göçeler ve ra'iyetlere güc ola bu yılın başında **{73b}** [1] toğan oğlan yaman kuvvetli ve katı gönüllü ve cihān bozucu [2] ola ortasında toğan oğlan fi'li yavuz hayrsuz [3] ola her ne kılsa kendüye kıla halkdan kendüyi [4] 'ākil ve dānā şana ve āhirinde toğan oğlan yamān fi'li [5] ola sefer kılsa ziyāna uğraya velakin yüreklü ola dimişler vallahu a'lem bi's-şavāb ve ileyhi'l-merci' ve'l-āb

Kaynaklar

- ATALAY, Besim (1998), *Kaşgarlı Mahmud- Divanü Lugâti't-türk I-IV*, TDK Y., Ankara.
- AYNAKULOVA, Gülnisa (2007), "Gregoryen Kıpçaklar ve Oniki Hayvanlı Türk Takvimi Üzerine", *Millî Folklor*, S. 74., s.21-28.
- BİRAY, Nergis (2009), "12 Hayvanlı Türk Takvimi -Zamana ve İnsana Hükmetmek-", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* S. 39, s. 671-682 Erzurum 2009 Prof. Dr. Hüseyin AYAN Özel Sayısı.
- BOYRAZ, Şeref (2010) "12 Hayvanlı Türk Takvimi Ve Kehanet", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 3, Ankara.
- ERGİN, Muharrem (1986), *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Y., İstanbul.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı (1981), *Mârifetnâme*, Çelik Y., İstanbul.
- TDV İslam Ansiklopedisi* (1992), "Birgivi" maddesi (Cilt: 6), İstanbul, 1992, s. 191-194.
- KARA, Mehmet (2009), "Asya Toplumlarında Ortak Bir Kültür ögesi: On İki Hayvanlı Türk Takvimi", *Türkçenin İzinde*, Kesit Yay., s.671-683.

EKLER

